

تبلیغ دین اسلام در دنیای نوین

پدیدآورده (ها) : وزینی، علی

فقه و اصول :: مبلغان :: بهمن 1390 - شماره 148

از 147 تا 166

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/836016>

دانلود شده توسط : مرکز مدیریت حوزه های علمیه-کتابخانه ایت الله بروجردی

تاریخ دانلود : 28/04/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

تبلیغ دین اسلام در دنیای نوین

علی وزینی

انسان‌ساز، صفحات تاریخ انسانی را با قلم اندیشه، تلاش و تکاپوی خدامحورانه‌شان، به گونه‌ای دیگر نگاشته و پرچم معنویت را فراراه بشر برافراشته‌اند، تا طالبان حق و حقیقت به صراط مستقیم هدایت، راه یابند و در وادی معرفت، تشنه‌کام نمانند و بتوانند ندای فطرت خداجویی و خداپرستی خود را به درستی اجابت کنند. آری، مبلغان افتخارآفرین اسلام، تا همیشه جاودانه خواهند ماند.

مقدمه

در این نوشتار به «پیشینه تبلیغ دین اسلام»، تعریف لغوی و اصطلاحی «تبلیغ و تبلیغ دین اسلام»، «واژه‌های تبلیغی»، «تعریف لغوی و اصطلاحی دین» و برخی از «ویژگیهای دنیای نوین به عنوان یک دنیای بدون مرز» پرداخته‌ایم.

پیشینه تبلیغ دین اسلام

تبلیغ دین خدای متعال، پیشینه‌ای شکوهمند و پرافتخار دارد و آغازگران و تلاشگران این عرصه

الف. نخستین مبلغ

خدای متعال انبیا علیهم السلام را برای تبلیغ و تعلیم قرار داده است؛ و اولین مبلغ، حضرت آدم علیه السلام بوده که افتخار ابلاغ پیام خداوند را به فرشتگان یافته است. «قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ»^۱ «ای آدم! آنها را از [اسامی و اسرار] این موجودات آگاه کن.»

البته در این مرحله، حضرت آدم علیه السلام حقایقی را دریافت که پس از خبر دادن به فرشتگان، آنان نیز به توانایی او آگاه شدند و متوجه شدند که همانند آدم چنین استعدادی را برای دریافت حقایق اسماء ندارند؛ لذا علامه طباطبایی رحمته الله علیه می نویسد: «... علمی که برای آدم علیه السلام دست داد، حقیقت علم به اسماء بود، که فرا گرفتن آن برای آدم ممکن بود و برای ملائکه ممکن نبود و آدم اگر مستحق

و لایق خلافت خدایی^۲ شد، به خاطر همین علم به اسماء بوده، نه به خاطر خبر دادن از آن؛ وگرنه بعد از خبر دادنش، ملائکه هم مانند او با خبر شدند، دیگر جا نداشت که باز هم بگویند: ما علمی نداریم.»^۳ اما بی شک با خبر دادن و ابلاغ این علم بود که مقام آدم علیه السلام برای ملائکه آشکار شد، هرچند که خلافت او مبتنی بر همان

۲. برخی از مفسرین معتقدند که آدم علیه السلام و [انسانها] نه خلیفه الهی، بلکه جانشین نسل انسانهای پیشینند. در تفسیر نمونه هم آمده است که: «بعضی دیگر از مفسران معتقدند: پیشگویی فرشتگان به خاطر آن بوده که آدم علیه السلام نخستین مخلوق روی زمین نبود، بلکه پیش از او نیز مخلوقات دیگری بودند که به نزاع و خونریزی پرداختند. پرونده سوء پیشینه آنها سبب بدگمانی فرشتگان نسبت به نسل آدم علیه السلام شد؛ تفسیر نمونه، ناصر مکارم شیرازی، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۱۷۴.

۳. ترجمه المیزان، سید محمدباقر موسوی همدانی، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۱۸۰.

بر آنها است و نه غمگین شوند.» و تا بعثت خاتم الانبیاء ﷺ - که پیام‌آوران بسیاری برای ارشاد و هدایت آمدند - همواره انسان مبلغانی داشته است:

«وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ»^۳
 «ما در هر امتی رسولی برانگیختیم که: خدای یکتا را بپرستید و از طاغوت اجتناب کنید. خداوند گروهی را هدایت کرد و گروهی ضلالت و گمراهی دامانشان را گرفت.»

به طور خلاصه تاریخ انبیاء ﷺ خود ترسیم‌گر تاریخ تبلیغات است و پیامبران ﷺ، بنیانگذار تبلیغ و هدایت بوده‌اند.^۴ وقتی از امیرالمؤمنین ﷺ: سؤال شد نخستین شعر به وسیله چه کسی سروده شد؟ آن حضرت فرمود:

۳. نحل/۳۶.

۴. پژوهشی در تبلیغ، محمدتقی رهبر، بی‌جا، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چ اول، ۱۳۷۱، ص ۲۹.

آگاهی از اسما بود و «این آگاهی از علوم مربوط به جهان آفرینش و اسرار و خواص مختلف موجودات عالم هستی، افتخار بزرگی برای آدم ﷺ بود.»^۱

حضرت آدم ﷺ به عنوان نخستین پیامبر، مبلغ دین خدا بود و به مقتضای رسالت خود، تلاش زیادی را در این زمینه انجام داد.

ب. هبوط آدم و تبلیغات دینی انبیاء ﷺ
 تبلیغ، از نگاهی دیگر با آغاز خلقت انسان و هبوط آدم بر زمین پیوند دارد:

«فَلَمَّا اهْبَطُوا مِنْهَا جَمِيعًا قَامَا يَأْتِيَكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»^۲ «گفتیم: همگی از آن [به زمین] فرود آید. هر گاه هدایتی از طرف من برای شما آمد، کسانی که از آن پیروی کنند، نه ترسی

۱. تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۱۷۶.

۲. بقره/۳۸.

«به وسیله آدم ابو البشر ﷺ»^۱ را در تبلیغ به خود اختصاص داده است؛ زیرا که مذهب اصیل ترین و کهن ترین اندیشه‌ای است که با عقل و احساس و ایمان انسان در طول تاریخ آمیخته بوده است^۲ و تجربه تبلیغی اسلام در میدان اجتماع، موفق ترین و پربارترین تجربه‌ای بود [ه است] که در یکی از بحرانی ترین مقاطع تاریخی جهان، به منصفه ظهور رسیده است.^۳

خداوند می فرماید: «وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ»^۴ «و هر امتی در گذشته انذارکننده‌ای داشته است.»
خداپرست بودن اکثریت مردم در سراسر جهان هم، گواه آشکاری بر موفقیت تبلیغات دینی انبیای الهی ﷺ و رهروان راه آنان است.

د. غلبه اسلام بر همه ادیان

تجربه تبلیغی دین اسلام، همچنان باید به صورت روزافزون بر پهنه زندگی بشر جاری شود و خواهد شد؛ چرا که به قول قرآن کریم: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا»^۵ «او (خدا) کسی است که رسولش را با هدایت و دین حق

ج. تجربه تبلیغی ادیان بزرگ

در هر صورت از نظر وسعت تبلیغات، دنباله‌روان ادیان بزرگ، مقام ارجمندی را در تبلیغات، به خود اختصاص داده‌اند^۶ و عقاید و اندیشه‌های مذهبی، بیشترین کاربرد

۱. خصال، شیخ صدوق، ترجمه جعفری، نشر نسیم کوثر، قم، چاپ اول، ۱۳۸۲ ش، ج ۱، ص ۳۰۵.

۲. فاطر/ ۲۴.

۳. پژوهشی در تبلیغ، ص ۲۰؛ به نقل از دائرة المعارف کالیزر، ذیل واژه peropacanda.

۴. همان، ص ۲۱.

۵. همان، ص ۲۴.

۶. فتح/ ۲۸.

فرستاده تا آن را بر همه ادیان پیروز کند و کافی است که خدا شاهد این موضوع باشد.»

«این وعده‌ای است صریح و قاطع از سوی خداوند قادر متعال در رابطه با غلبه اسلام بر همه ادیان.»^۱ سرانجام اسلام عالمگیر و بر همه ادیان پیروز خواهد گشت و زمانی فرا خواهد رسید که همه جهان رسماً در زیر این پرچم قرار می‌گیرد و این امر به وسیله قیام مهدی علیه السلام تکمیل می‌گردد.»

چنان‌که در حدیثی از پیغمبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمود: «لَا يَبْقَى عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ نَيْتٌ مُدْرٍ وَلَا وَبْرٌ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ كَلِمَةَ الْإِسْلَامِ»^۲ در سراسر روی زمین، خانه‌ای از سنگ و گِل، یا خیمه‌هایی از کرک و مو، باقی نمی‌ماند، مگر اینکه خداوند اسلام را

در آن وارد کند.»
بر این اساس، مبلغانی که ادامه دهنده راه انبیا صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام هستند، رسالت تبلیغی آن بزرگواران را تا ظهور حضرت مهدی علیه السلام ادامه می‌دهند و در نهایت با ظهور حضرتش غلبه دین اسلام بر همه ادیان محقق می‌شود.

ه. بزرگ‌ترین مبلغ جهان بشریت به راستی، بزرگ‌ترین مبلغ دین در جهان بشری، چه کسی جز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌تواند باشد؟ «مشرکان حجاز برای بازداشتن پیامبر صلی الله علیه و آله از تبلیغ اسلام، به فعالیت‌های گسترده‌ای از جمله: توهین، تهمت، شکنجه، محاصره اقتصادی و جنگ‌های متعدد، دست زدند، اما هیچ‌یک از آنها حضرت را از ادامه راهش باز نداشت.»^۳ حضرت علی علیه السلام در باره

۱. تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۱۱۰.

۲. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، فضل بن حسن طبرسی، ناصر خسرو، تهران، ۱۳۷۲، ج

۷، ص ۲۳۹.

۳. درآمدی بر سیره تبلیغی معصومان علیهم السلام، حسین عبدالمحمدی، مهر امیرالمؤمنین علیه السلام، قم، چ اول، ۱۳۸۷ ش، ص ۳۶.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «خَاضَ إِلَى رِضْوَانِ اللَّهِ كُلَّ عَمْرَةٍ وَتَجَرَّعَ فِيهِ كُلَّ عُصَّةٍ وَقَدْ تَلَوْنَ لَهُ الْأَذْنَونَ وَتَأَلَّبَ عَلَيْهِ الْأَقْصَوْنَ وَخَلَعَتْ إِلَيْهِ الْعَرَبُ أَعْتَهَا وَضَرَبَتْ إِلَى مُحَارِبَتِهِ يُطَوْنَ رَوَاحِلَهَا حَتَّى أَنْزَلَتْ بِسَاحَتِهِ عِدَاوَتَهَا مِنْ أَبْعَدِ الدَّارِ وَأَسْحَقِ الْمَرْأَةِ»^۱ در راه رضایت حق در کام هرگونه سختی و ناراحتی فرو رفت و جام مشکلات و ناراحتیها را سرکشید. روزگاری خویشاوندان او به دورویی و دشمنی پرداختند و بیگانگان در کینه‌توزی و دشمنی با او متحد شدند؛ اعراب برای نبرد با پیامبر ﷺ، عنان گسیخته و با تازیانه بر مرکبها نواخته و از هر سو گرد می‌آمدند؛ از دورترین سرزمین و فراموش‌شده‌ترین نقطه‌ها، دشمنی خود را بر پیامبر ﷺ فرود آوردند. اما او از پای ننشست و تسلیم نشد.

آری، بزرگ‌ترین مبلغ جهان

بشریت، در راه نشر و تبلیغ دین اسلام و ارشاد و وعظ، انواع رنجها و شکنجه‌ها و تبعید و بی‌مروتیها را به جان خرید، ولی هیچ‌گاه پرچم تبلیغ و ارشاد خود را بر زمین نگذاشت؛ آن تبلیغ خالصانه و آسمانی - که آغازش برای اعتلای کلمه توحید بود - از خودش و همسرش خدیجه رضی الله عنها و علی رضی الله عنه شروع شد و به وسیله اهل بیت علیهم السلام ادامه یافت. اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز، در تبیین قرآن کریم و سنت نبوی و حراست از آن به خوبی نقش و وظیفه خود را به انجام رساندند. و امروز دین اسلام می‌رود تا با فراگیر شدن در همه قاره‌های جهان، تبدیل به موج جهان‌شمولی گردد که همراه با فطرت و عقل و قلب انسانها، ندای رستگاری را در سراسر گیتی طنین اندازد. موجی که از حنجره مقدس خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله برخاست، پنجره‌ای به وسعت همیشه تاریخ، به دلها گشود و دل موج‌خیز

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۹۴.

روحانی کسی است که به سیره پیامبر اکرم ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام اقتدا می‌کند و تبلیغ را - که مؤثرترین راهکار نشر حقیقت و برنده‌ترین سلاح روزآمد است - به نفع حقیقت و علیه دشمنان دین خدا به کار می‌بندد و می‌داند که تبلیغ، به منزله خون زندگی بخش در رگهای جامعه اسلامی و مؤمنان و مسلمانان است؛ یعنی به آنان روح دینی و نشاط معنوی می‌بخشد.

فلسفه وجودی روحانیت شیعی، تبلیغ توأمان نظری - عملی دین اسلام است و در حقیقت حیات معنوی یک روحانی، مبتنی بر تبلیغ دین آسمانی اسلام است.

تعریف تبلیغ

الف. تعریف لغوی

در زبانها و فرهنگهای مختلف، اصطلاحات گوناگونی را برای بیان معنای تبلیغ به کار می‌برند. در زبان و فرهنگ اسلامی، سه واژه «تبلیغ»،

آدمیان را به تلاطم واداشت و همه تشنگان هدایت و نجات را به دنبال خود روان ساخت. در این ره انبیا چون ساربانند دلیل و رهنمای کاروانند و ز ایشان سید ما گشته سالار همو اول همو آخر در این کار جمال جانفزایش شمع جمع است مقام دلگشایش جمع جمع است روان از پیش و دلها جمله از پی گرفته دست جانها دامن وی

و. مبلغان معاصر دین اسلام

وظیفه پرافتخار تبلیغ دین اسلام پس از پیامبر ﷺ و امامان معصومین علیهم السلام، بر دوش عالمان دین اسلام گذاشته شده است؛ یعنی رسالت روحانیت، در امتداد رسالت انبیاء و اولیاء الهی است و پیروی از روش و سلوک فرهنگی و تبلیغی معصومان علیهم السلام - به عنوان مبلغان موفق - می‌تواند نقش مؤثری در موفقیت روحانیت در حفظ و گسترش اسلام ناب محمدی داشته باشد.

«بلاغ» و «ابلاغ» از ریشه «بَلَّغَ» و «بُلُوغَ» در لغت به معنای «رساندن» است.^۱

و شهادت الهی را که نزد او است کتمان می‌کند؟!^۲

ایشان در سخنی دیگر فرموده‌اند:

ب. تعریف اصطلاحی

تبلیغ در اصطلاح، به معنای رساندن کامل پیام، خبر، سخن، فکر و اندیشه به دیگری و فراخواندن او به یک دین، ایده، عقیده، مسلک و روش است و مبلغ دینی کسی است که با تمام توان می‌کوشد تا محتوای پیام دینی را به فکر و دل مخاطبان خود برساند.

«در عرف دنیا، تبلیغات و پروپاگاندا؛ عبارت از جلب کردن نظرها به یک چیز است... این، مفهوم تبلیغات در دنیای امروز است؛ یعنی چیزی را که نیست، هست جلوه دهند؛ چیزی را که هست، صدها و یا هزاران برابر بزرگ کنند و آب و رنگ و لعاب و شکل بزک کرده به آن بدهند؛ اما ماهیت کار ما غیر از این است؛ ما حقیقت درخشانده‌ای به نام توحید و اسلام داریم که در زیر ابرهای جهالتها و عنادها و دشمنیها و خصومتها پنهان است. تبلیغ، یعنی ما آن حقیقت را به ذهن و مغز انسانها برسانیم»^۳

مقام معظم رهبری می‌فرماید:

«تبلیغ در اصطلاح ما، همان تبلیغ قرآن است؛ یعنی رساندن واقعیت به ذهنهای مردم و آنها را از بی‌خبری خارج کردن... «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنْ اللَّهِ»؛^۲ «چه کسی ستمکارتر است از آن کس که گواهی

در دنیای نوین»

از منظر مورد بحث ما، معنای

۱. المفردات فی غریب القرآن، راغب اصفهانی،

ص ۷۰، ذیل واژه بَلَّغَ.

۲. بقره/۱۴۰.

۳. به نقل از سایت: <http://shiaha.com>

حَىَّ عَنْ يَبِينَةٍ^۱؛ «تا آنها که هلاک [و گمراه] می‌شوند، با اتمام حجت باشد و آنها که زنده می‌شوند [و هدایت می‌یابند] از روی دلیل روشن باشد.»^۲

این تعریف، چشم‌انداز کلی مباحث آینده ما را در یک نگاه، فراروی خوانندگان فرهیخته می‌نهد و زمینه بهتری را برای پیگیری راهبرد مطالب فراهم می‌کند.

ج. واژه‌های تبلیغی

در قرآن کریم واژه تبلیغ و مشتقات آن ۲۹ بار تکرار شده است.^۳ البته واژه‌های دیگری همچون موعظه

اصطلاحی «تبلیغ دین اسلام در دنیای نوین» این است که مبلغ اسلام‌شناس، بصیر، مؤمن، معتقد و پایبند به اسلام، با انگیزه‌ای الهی و معنوی و با احساس تکلیف شرعی و عقلی و از روی عشق به هدایت انسانها و اتمام حجت بر آنها، با استفاده از همه شیوه‌ها و ابزارهای تبلیغی مشروع معاصر، پیام خداوند را آن‌طور که هست (بی کم و کاست و بدون تحریف و التقاط) به طور صحیح و شفاف و آسان، به ذهن و دل مخاطبان معاصر، برساند، به گونه‌ای که با اقناع عقلی و قلبی و ترغیب و جذب آنان، در اندیشه، احساس و رفتار آنان تغییر و تحول مطلوب ایجاد گردد و آنان با آگاهی، اختیار و انتخاب خود، آزادانه در مسیر رضایت الهی و کمال مطلوب انسانی حرکت کنند؛ یا اگر به هر دلیل یا علتی نپذیرفتند، حجت الهی بر آنان تمام شود:

﴿لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَ يُحْيِيَ مَنْ

۱. انفال/۴۲.

۲. منظور از «حیات» و «هلاکت» در اینجا، همان «هدایت» و «گمراهی» است؛ تفسیر نمونه، ج ۷، ص ۱۸۸.

۳. آل عمران/۲۰؛ نساء/۶۳؛ مائده/۶۷ و ۹۲ و ۹۹؛ انعام/۱۴۹؛ اعراف/۶۲ و ۶۸ و ۷۹ و ۹۳؛ توبه/۶؛ هود/۵۷؛ رعد/۴۰؛ نحل/۳۵ و ۸۲؛ انبیاء/۱۰۶؛ عنکبوت/۱۸؛ احزاب/۳۹؛ یس/۱۷؛ شورا/۴۸؛ احقاف/۲ و ۳۵؛ قمر/۵؛ جن/۲۸؛ قلم/۳۹؛ ابراهیم/۵۲؛ نور/۵۴؛ تغابن/۱۲؛ جن/۲۳.

و نصیحت، هدایت، ارشاد، دعوت، بشارت، تخویف، انذار، امر به معروف و نهی از منکر نیز با مفهوم تبلیغ، ارتباط نزدیک دارند، اما هیچ‌یک از آنها بار معنایی و فرهنگی واژه تبلیغ را ندارند.

تعریف دین

الف. تعریف لغوی دین

دین [به کسر دال] در اصل، به معنای «جزا و پاداش» و نیز به معنای «اطاعت از فرمان» است^۱ و در معانی دیگری از قبیل کیش، شریعت، طریقت، حساب، عادت، حکم، قهر، قضا، داوری، مذهب، آیین^۲ و... نیز استعمال شده است.

۱. مفردات قرآن، حمید محمدی، دار العلم، قم، چ دوم، ۱۳۸۱، ص ۱۲۴.

۲. تبلیغ دین از منظر دین، حمید نگارش، سید علی مقیمی فرد، رضا رحمتی، زمزم هدایت، قم، چ اول، ۱۳۸۳، ص ۱۸؛ به نقل از لغت‌نامه دهخدا و دائرة المعارف تشیع.

ب. تعریف اصطلاحی دین

دین در اصطلاح، مجموعه عقاید، قوانین و آدابی و حیانی است که به حسب اختلاف استعداد امتها و مناسب با شرایط هر یک از آنها، در برهه‌های زمانی متفاوت، بر آنان وضع شده و به دین تکامل یافته و متعالی اسلام منتهی شده است.

نکته‌های مهم

الف. دین اسلام و هندسه سعادت انسان

دین اسلام، به تمام ابعاد وجودی انسان و هندسه سعادت او پرداخته است؛ هم به اصول بینشی [و هستی‌شناسی] انسان نظر دارد و هم به اصول اخلاقی و روان‌شناسی او و هم به اصول رفتاری و عملی زندگی او؛ بنابراین انسان برای مدیریت و پرورش خود و جامعه انسانی، می‌تواند در سایه این عقل و حیانی بالفعل و نیز عقل رشدیابنده خود، در مسیر صحیح گام بردارد و به سعادت و خوشبختی در دو جهان برسد.

ب. اسلام، عالی‌ترین نمونه تسلیم قرآن کریم ره‌آورد انبیاء را دینِ حق می‌نامد. روح دین در همه زمانها، تسلیم در برابر حق و حقیقت و مشیت الهی است، ولی از آنجا که آیین پیامبر اسلام ﷺ، عالی‌ترین نمونه تسلیم در برابر حقیقت است، اسلام نامیده شده است:

﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾^۱ «دین در نزد خدا، اسلام (تسلیم بودن در برابر حق) است.» و «روشن است که همواره، به آخرین دستور خدا باید عمل کرد و آخرین دستور خدا همان چیزی است که آخرین رسول او آورده است.»^۲ از این‌رو خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ

الْخَاسِرِينَ﴾^۳ «هر کس جز اسلام آیینی برای خود انتخاب کند، از او پذیرفته نخواهد شد و او در آخرت، از زیانکاران است.»

در حقیقت دین اسلام عصاره و نتیجه همه ادیان الهی و کمال یافته‌ترین آنها است.^۴

ویژگیهای دنیای نوین

الف. دنیای بدون مرز

اولین ویژگی دنیای نوین، بدون مرز بودن آن است. این ویژگی شرایط خاصی را ایجاد می‌کند که به برخی از آنها در ذیل اشاره کرده، در حد امکان تذکرات لازم ارائه می‌گردد.

۱. بحران انتخاب

منابع اطلاعاتی افراد در گذشته، عمدتاً به منطقه جغرافیایی محل

۳. آل عمران/۸۵

۴. برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به کتاب خلاصه ادیان در تاریخ دینهای بزرگ، دکتر محمد جواد مشکور، شرق، تهران، چ هفتم، ۱۳۸۰.

۱. آل عمران/۱۹؛ برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به کتاب دین‌شناسی از آیت الله جوادی آملی، إسرائ، قم، چ اول، ۱۳۸۱.
۲. فرهنگ مطهر، محمدعلی زکریایی، آذریون، تهران، چ اول، ۱۳۷۸، ص ۴۲۱.

زندگی شان محدود می‌شد و لذا با گزینه‌های محدودی در زندگی روبه‌رو می‌گردیدند و به مقتضای ساده بودن زندگی، جامعه و افکارشان، به راحتی می‌توانستند دست به انتخاب بزنند و معمولاً مشکل بزرگ بحرانزایی نیز پیش نمی‌آمد؛ اما عصر ما، عصر تعدد و تنوع منابع اطلاعاتی و داده‌های روزافزون بیرونی است که با توجه به پیچیدگی افکار و جوامع، انسان عصر ما را با بحران انتخاب مواجه کرده است؛ چرا که او آماج رویدادهای بی‌شماری است که وی را متأثر می‌سازند و با گزینه‌های نامحدودی روبه‌رو است که انتخاب گزینه برتر از میان آنها برای او سخت است و گاه ناممکن می‌نماید.

اکنون، هر رویدادی در یک نقطه از دنیا، در نقاط دیگر هم، بازتاب دارد و آن نقاط را نیز متأثر می‌سازد.

امام خمینی علیه السلام فرمود: «برادران و خواهران من! ما امروز در یک عصری واقع هستیم که تمام دنیا، تمام کشورها - از اقصی نقاط عالم تا اینجا - به منزله یک خانه شده‌اند. در سابق اگر چنانچه قضیه‌ای واقع می‌شد در یک شهری، برای یک شهر دیگر هیچ مطرح نبود و شهر دیگر از آن مطلع نمی‌شد، یا اگر می‌شد برای او قضیه‌ای نبود، لکن وضع عصر ما طوری شده است که قضایایی که در یک کشور واقع می‌شود، در همه کشورهای دنیا، در اقصی کشورهای دنیا منعکس می‌شود و برای آنها مطلب است»^۱

حال این سؤال مطرح می‌شود که: چه عاملی موجب به هم پیوستگی جهان ما شده است؟ پاسخ، روشن است. «در این عصر، جهان به هم پیوسته، محصول «انقلاب در

۱. صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۳.

نسلمان، از میان آن همه گزینه‌های بی‌شمار بحرانزا، نسل نو را در انتخاب گزینه‌های برتر [از دیدگاه دین اسلام] در عرصه‌های مختلف زندگی یاری کنند و از بروز بحرانها پیشگیری نمایند، یا از تشدید بحرانها بکاهند و چراغ هدایت را فراروی بشر سرگردان در چندراهیهای دنیای نوین روشن کنند.

۲. تنوع ناگزیر

با توجه به تعدد و تنوع منابع اطلاع‌رسانی و ارتباطی و پیچیدگی افکار و جوامع، نمی‌توان جلوی تنوع و پراکندگی افکار را گرفت؛ چرا که «در چنین دنیایی، تنوع و تفرق اجتناب‌ناپذیر است. در این صورت، چاره‌اندیشی در حفظ ارزشهای دینی، ملی، مذهبی و میراث فکری و فرهنگی، امری ضروری می‌شود. استمرار این روند و عدم چاره‌جویی

ارتباطات و ظهور پدیده انفورماتیک» است.^۱ و سه پدیده نو (رایانه، ماهواره و اینترنت) جهان را چنان به هم پیوند داده‌اند که دنیای جدید را «دنیای بدون مرز و بدون دولت» نامیده‌اند؛ زیرا توزیع اطلاعات، داده‌ها و تصاویر و صدا، در سطح بین‌المللی، عملاً مرزهای جغرافیایی و سیاسی را از میان برده است؛ به عبارتی دیگر می‌توان عصر اطلاعات را عصر خرد و دانایی از نوع دیگر دانست. انبوه داده‌ها و مشاهدات متنوع و متکثر، افراد را دچار بحران انتخاب نموده است.»^۲

این چنین وضعیتی، مبلغان آگاه و متعهدین اسلام را وا می‌دارد تا با شناخت ویژگیها و مقتضیات عصر و

۱. راهبردهای روان‌شناختی تبلیغ، عبد العظیم کریمی، ستاد اقامه نماز، تهران، چاپ نهم، ۱۳۸۶، ص ۱۶؛ به نقل از آریا، شماره ۲۱۷، مقاله: «نسل جدید و چالشهای جدید».

۲. راهبردهای روان‌شناختی تبلیغ، ص ۱۶.

و فقدان دفاع منطقی در حفظ ارزشهای خودی، ممکن است جامعه ما را دچار بحران نماید؛ آنچنان که آثار این نابسامانی تا حدی ملموس است.

پس چاره‌اندیشی در چنین دنیای پرمسئله و پیچیده و نابسامان، امری حیاتی است.^۱ و مبلغان دین اسلام در گستره رسالت تبلیغی خود، باید به چاره‌اندیشی مؤثر و کارآمد بپردازند.

۳. تهدید ارزشهای دینی و فرهنگی بومی

با پرهیز از پرداختن به شناخت وضعیت جدید دنیا، نمی‌توان اقتضائات شرایط فعلی را از بین برد و مرزهای دینی و فرهنگی را مصون از آسیبها پنداشت؛ چون «در شرایط جدید، ماهواره و اینترنت، مرزها را درهم می‌ریزد و فضای سیال و

مواجی به وجود می‌آورد و ابزارهای نو، شیوه‌های زندگی را آنچنان متحوّل می‌کند که برخی آن را جادوی الکترونیک می‌نامند. در آینده‌ای نه چندان دور، ماهواره جزء جدایی‌ناپذیر زندگی همه افراد خواهد شد و زمینه تحمیل ارزشها و دستاوردهای خود را بر ارزشها و فرهنگهای بومی فراهم خواهد ساخت.^۲ همچنان که اکنون هم تهاجم به اسلام و ارزشهای فرهنگی و ملی و بومی ما محسوس است.

مقام معظم رهبری می‌فرماید: «تهاجم فرهنگی عظیمی علیه اسلام هست که ارتباط مستقیمی با انقلاب ندارد. این تهاجم، وسیع‌تر از انقلاب و علیه اسلام است... چیز عجیب و فوق العاده‌ای است که با تمام ابعاد فرهنگی و اجتماعی و سیاسی، علیه اسلام... است... حتی اسلام به معنای

۱. همان.

۲. همان.

سرمایه‌داری را زیر سؤال برد؛ یعنی آینده‌شان را کلاً تهدید کرد و ابهامی به آینده آنها داد؛ چون این انقلاب، بر مبنای اسلام بود و نتیجتاً هر جا مسلمانی باشد، ممکن است این انقلاب، بالقوه در آنجا تحقق پیدا کند. بعد هم مرتب نمونه‌های آن را... مشاهده کردند.

تمام معلومات و معارف استعماری... پرونده‌های آرشیو شده را دو مرتبه مطرح می‌کنند و کارهای تحقیقاتی جدید انجام می‌دهند... سمینارها و جلسات تحقیقاتی‌ای توسط دنیای غرب و سرمایه‌داری و استکبار تشکیل می‌شود و تزه‌های گوناگونی برای بازنگری به اسلام مطرح می‌گردد.

شکّی نیست که مقابله با این تهاجم، پول و بودجه و امکانات و پشتیبانی‌های سیاسی دولت را می‌خواهد؛ اما دولت پول بدهد و

اعتقاد عوامانه مردم هم مورد تهاجم است؛ چه برسد به اسلام ناب و انقلابی... از قدیم، نسبت به اسلام، همین احساس را می‌کردند که آن هم ناشی از چیزهایی بود که از اسلام دیده بودند.

مدتی از قضیه تنباکو و قضایای مختلفی - که در همان هند و افغانستان و ایران و مصر و سایر کشورها اتفاق افتاده بود - گذشته بود و استکبار و استعمار جهانی، از قدرت اسلام غافل شده بودند و دیگر آن حساسیت را نسبت به اسلام، خیلی نشان نمی‌دادند. علتش هم این بود که از این طرف، اسلام چیزی از [آثار وجودی] خودش نشان نداده بود و آنها قدری دچار غفلت شده بودند.

چند دهه‌ای که گذشت، انقلاب ما پیروز شد... انقلاب اسلامی، ناگهان تمام موجودیت و نظام ارزشی دستگاه استعماری غرب و دنیای

پشتیبانی بکند که چه بشود؟ طبیعی است که فکری پخش بشود. آن فکر، کجا تولید خواهد شد؟ آیا آن هم در دولت است یا در حوزه؟

اگر ما در مقابل تهاجم فرهنگی و اعتقادی استکبار جهانی مقاومت نکنیم، شکست قطعی است. ما و همه دست‌اندرکاران فرهنگ در کشور، باید باور کنیم که امروز آماج تهاجمات فرهنگی دشمنانمان هستیم... تهاجم فرهنگی، به مقصود بی‌اعتقاد کردن نسل نو انجام می‌گیرد. هم [برای] بی‌اعتقاد کردن به دین و هم به مقصود بی‌اعتقاد کردن به اصول انقلابی و تفکر فعالی که امروز استکبار از آن می‌ترسد و قلمرو قدرتهای استکباری را به خطر انداخته است، انجام می‌گیرد. در تهاجم فرهنگی، دشمن می‌گردد، آن نقطه‌ای از فرهنگ خود را به این ملت می‌دهد و وارد این ملت می‌کند که خودش می‌خواهد. معلوم است که دشمن چه می‌خواهد. دشمن، از راه اشاعه فرهنگ غلط و فرهنگ فساد و فحشا، سعی می‌کند جوانان ما را از ما بگیرد. کاری که دشمن از لحاظ فرهنگی می‌کند، نباید گفت که یک تهاجم فرهنگی است؛ یک شیخون و یک غارت و یک قتل عام فرهنگی است. امروز، دشمن این کار را با ما می‌کند.

در حال حاضر، یک جبهه‌بندی عظیم فرهنگی - که با سیاست و صنعت و پول و انواع و اقسام پشتوانه‌ها همراه است - مثل سیلی راه افتاده تا با ما بجنگد. جنگ هم جنگ نظامی نیست، بسیج عمومی هم در آنجا هیچ تأثیری ندارد؛ آتارش هم به گونه‌ای است که تا به خود بیاییم، گرفتار شده‌ایم؛ مثل یک بمب شیمیایی نامحسوس و بدون سر و صدا عمل می‌کند. فرض کنید در

هجوم فرهنگی را با تفنگ نمی‌شود جواب داد. تفنگ او، قلم است.^۱

پس وظیفه مبلغان دین اسلام در عرصه‌های بیانی و قلمی و عملی بسیار سنگین و خطیر است.

الآن، در مدرسه‌ها و داخل خیابانها... و حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های ما، ناگهان نشانه‌های این تهاجم تبلیغی و فرهنگی را خواهید دید. الآن مقداری هم آن را می‌بینید و بعداً هم بیش‌تر خواهد شد. یک کتاب چاپ می‌شود، یک فیلم تولید می‌شود و به صورت ویدئو، داخل کشور می‌آید و زمینه چنین تهاجمی را فراهم می‌کند... هدف این تهاجم با چنین ابعادی، اسلام و انقلاب و ما هستیم... .

تهاجم فرهنگی، مثل خود کار فرهنگی، کار آرام و بی‌سر و صدایی است. نبرد فرهنگی را با مقابله به مثل می‌شود پاسخ داد. کار فرهنگی و

مبلغان معارف و حیانی، باید تعالیم غنی اسلام را چنان منطقی و قابل دفاع عرضه کنند که در هم‌آوردی با اندیشه‌های قدرتمند رقیب بتواند بر منطق آن اندیشه‌ها غلبه کند. در این صورت، هیچ اندیشه‌ای نمی‌تواند بر آن برتری یابد. ضمناً باید از دفاع غیرمنطقی به شدت پرهیز نمود؛ چرا که تا چراغ عقل به نور منطق و استدلال روشن نشود، دل، پذیرای «مسائل تعبدی فاقد مبنای استدلالی» نمی‌گردد. همچنان که با دفاع بد نیز، توهم برتری اندیشه رقیب در اذهان متولد می‌شود.

محوطه‌ای یک بمب شیمیایی بیفتد که احدی نفهمد که این بمب در آنجا افتاد؛ ولی پس از هفت، هشت ساعت ببینند صورتها و دستهای همه تاول زده است.

الآن، در مدرسه‌ها و داخل خیابانها... و حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های ما، ناگهان نشانه‌های این تهاجم تبلیغی و فرهنگی را خواهید دید. الآن مقداری هم آن را می‌بینید و بعداً هم بیش‌تر خواهد شد. یک کتاب چاپ می‌شود، یک فیلم تولید می‌شود و به صورت ویدئو، داخل کشور می‌آید و زمینه چنین تهاجمی را فراهم می‌کند... هدف این تهاجم با چنین ابعادی، اسلام و انقلاب و ما هستیم... .

تهاجم فرهنگی، مثل خود کار فرهنگی، کار آرام و بی‌سر و صدایی است. نبرد فرهنگی را با مقابله به مثل می‌شود پاسخ داد. کار فرهنگی و

۱. به نقل از سایت: <http://shiaha.com>.

حفظ سنت‌های اصیل دینی و بومی، در گرو بازخوانی و تثبیت جایگاه خود در جغرافیای سرزمینی است تا بتواند دلربایی خود را در میان شیوه‌های نو و فریبنده، همچنان ادامه دهد و ماندگاریش را تضمین نماید.

تار و پود قدرت و مناسبات اجتماعی، چنان درهم تنیده می‌شود که دیگر معنای پیشین خود را از دست می‌دهد و رنگ نوینی به خود می‌گیرد. رقابت در عرصه مناسبات اجتماعی، به قدرت ارتباطی و اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی کشیده می‌شود. مبلغان دین اسلام می‌توانند از این موقعیت جدید، به عنوان یک فرصت، استفاده و دین اسلام را از طریق شبکه گسترده و درهم‌تنیده مناسبات اجتماعی و جهانی ارائه کنند.

۵. تغییر سریع و نسل جدید

دنیای امروز، دنیای دگرگونی‌های

۴. فقدان سانسور و دگرگونی قدرت و

و مناسبات اجتماعی

گسترش ارتباطات شبکه‌ای و اطلاعاتی، باعث شده است که تبادل اطلاعات صوتی، تصویری و نوشتاری، مرزها را در نوردد و تا حد بسیار زیادی از کنترل منطقه‌ای و سانسور همه‌جانبه خارج گردد. روند شتابان و توسعه روزافزون این وضعیت، نشان‌دهنده آن است که «در آینده نزدیک، کنترل و سانسور، مفهومی نخواهد داشت و حتی مفهوم قدرت و مناسبات اجتماعی نیز دگرگون خواهد شد. به این ترتیب، «خرد نوین»، توانایی تغییر «خرد کهن» را خواهد داشت. دانایی در این جهان ملاک «توانایی» خواهد شد؛ زیرا ابزارهای تغییر را در اختیار خواهد داشت. خرد کهن برای ماندن باید توانایی خود را افزایش دهد.»^۱

۱. راهبردهای روان‌شناختی تبلیغ، ص ۱۶ و ۱۷.

سریع و تحول لحظه‌ای نسلها است. «در عصر کنونی، همه چیز به سرعت رو به تغییر و تحول است؛ هر روز پدیده نوینی به جمع دیگر پدیده‌های موجود می‌پیوندد و اثری اجتناب‌ناپذیر بر پیکره نسل جدید بر جای می‌گذارد. سرعت، تنوع و دگرگونی، سه عنصری است که در جهان به هم پیوسته امروز بسیار نقش‌آفرین است.»^۱

۶. چالش ارتباطات رسانه‌ای

دنیای امروز، با چالش بزرگی ناشی از ارتباطات رسانه‌ای روبه‌رو است. «امروزه رسانه‌های فرامرزی، ... انتخاب راه درست را برای اغلب افراد مشکل نموده است. گسترش و توسعه فن‌آوری و ارتباطات، زندگی نسل جدید را دگرگون می‌سازد و چالش‌های عظیمی فراروی او می‌نهد و شیوه زندگی و فرهنگ او را

دستخوش تغییر قرار می‌دهد. انقلاب ارتباطات، دوران تاریخی جدیدی را به دنبال دارد؛ چرا که امروزه کلیه اطلاعات، در بسیاری از نقاط دنیا، آزادانه در اختیار همگان قرار می‌گیرد و ارزشهای انسانی و باورهای دینی و مذهبی را متأثر می‌سازد و چه بسیار در پرتو هجوم طوفانهای توفنده آنها، این باورها رنگ می‌بازند.»^۲ بنابراین، مبلغان دین اسلام، باید شالوده باورهای دینی مردم را آن‌چنان استوار سازند که تندباد تحولات نوین نتواند تزلزلی در آنها پدید آورد.

۷. ضرورت بازنگری و سازماندهی

نوین رویکردهای تبلیغی

با توجه به آنچه بیان شد، «برای بقا و حفظ ارزشهای دینی و بومی، باید در حوزه‌های سیاست، فرهنگ، اقتصاد و هنر، ایده‌های نو تولید نمود؛

۱. همان، ص ۱۷.

۲. همان.

شاکله تبلیغ، شیوه و سیاق سنتی را به تناسب نیازهای عصر و زمان حاضر هماهنگ سازند.^۲ چنین کار بزرگ و سترگی، می‌طلبد که چشم‌انداز آینده تبلیغی حوزه علمیه، تدوین گردد و راهبردها و تاکتیکهای تبلیغاتی حوزه در مواجهه با تحولات آینده دینی ایران و جهان، پیش‌بینی و ترسیم گردد و نبض این تحولات، در دست مبلغان دینی قرار گیرد تا بتوانند ابتکار عمل تبلیغی داشته باشند و گرفتار شیخون تبلیغی دین ستیزان نگردند. در قسمت بعدی، درباره ویژگی دوم دنیای نوین بحث خواهیم کرد. ادامه دارد...

۲. سایت پژوه دین، موظف رستمی، محمد علی و داریوش فتاحی، معاونت پژوهشی و آموزشی سازمان تبلیغات اسلامی، با اندکی تغییر.

بر این اساس است که باید فرآیند تبلیغ، به صورت نوینی مورد بازخوانی و بازنگری قرار گیرد و انواع رویکردهای تبلیغی، از نظر روشها، راهبردها، مبانی و ابزارها و مراحل آن، به تبع این تحولات، مجدداً سازماندهی شود.^۱

«شرایط پیچیده اجتماعی در عصر حاضر و مجموعه تغییرات آمیخته با آن، از قبیل؛ غلبه زندگی ماشینی، کاهش مناسبات عاطفی، غلبه سودانگاری و دنیاطلبی، ظهور بحران هویت و معنا و معنویت و نیز گسترش امکانات رسانه‌ای و ارتباطات سریع‌السیر و تغییرات شتابان فرهنگها و سنتها - که نتیجه بروز عوامل مذکور است - سگانداران و متصدیان تبلیغ دینی را ملزم می‌سازد که ضمن حفظ چارچوب و

۱. همان.